

Инвестиции осадничие князя Владимира Васильковича в dzielnicach włodzimierskiej i brzeskiej в світлі kroniki halicko-wołyńskiej

Князь Владимир Василькович појавиў ся на картах kroniki halicko-wołyńskiej стосункова пазно. Уродзены між 1247 а 1249 рокам¹ застаў по раз першы праз ня заўважаны дзеля ў выдарах з року 1258, в околнасцях першага наязду хана Бурундая². Миаў втеды ад 9 да 11 лат. В латах 1258-1269 князь тэн вымяняны быў спарадычна як знайдзены ся абок свогая ојца Васылка Рамановича в околнасцях рэзнародных выдарах ваянных³.

В центр нашэй увагі знайдзе ся окрес справавання праз князя Владимира Васильковича влады в княстве владзимирско-брэским. Обяў на бовиём владзе зараз по смерци свего ојца в 1268 луб 1269 р.⁴ Умарў заў 10 грудня 1288 р.⁵ Праз саў тэн час яго паўство абемвала дзвэ дзельніце: владзимирскаў і брэскаў⁶.

Праходзач да засадничых рэзвараў скупіч ся на трых загадненіях: 1) усталеніу лсты оэродокэв гродова-мiejских, ктэре адзедзичыў князь Владзимир Василькович пражмувач владзе над княством; 2) омэвненіу осад, ктэре можна аднесч до яго власных фундацы гродова-мiejских ораз 3) прадставленіу пачынаў інвестычных, змянявач уклад прэстрэзны жуз істнеявач оэродокэв гродова-мiejских.

З аналізы kroniki halicko-wołyńskiej выніка, із под конец 1269 р. в княстве владзимирско-брэским існаў наступявач оэродокэв гродова-мiejские: Владзимир, Турзыск, Всеволож, Мельница, Камінь Козырскі в дзельніцы владзимирскаў ораз Брэсч і Білск в дзельніцы брэскаў. Становіў оне два зварте комплексы осадничие, прачу чым першы

Містобудівні інвестиції князя Володимира Васильковича у володимирському та берестейському уділах у світлі Галицько-Волинського літопису

Князь Володимир Василькович з'явився на сторінках Галицько-Волинського літопису порівняно пізно. Він народився між 1248 та 1249 роками¹, однак, вперше літопис його відносив щойно лише в описі подій 1258 р. розповідаючи про перший похід хана Бурундая². Було йому тоді близько 9-11 років. У 1258-1269 роках він згадувався час від часу поряд з батьком Васильком Романовичем у розповідях про ті чи інші воєнні події³.

Відтак, у центрі нашої уваги опиниться період повноправного правління князя Володимира Васильковича на княжому престолі Володимирсько-Берестейського князівства. Обійняв він престол відразу по смерті свого батька у 1268 чи 1269 р.⁴, а помер - 10 грудня 1288 р.⁵. Упродовж усього цього часу його володіння склалися з двох частин: володимирської та берестейської⁶.

Підходячи до безпосереднього обговорення проблеми увагу слід звернути на три наступні питання: 1) визначення переліку міських осередків, які успадкував князь Володимир Василькович, перейнявши владу в князівстві; 2) обговорення міських осередків, які можна віднести до його власних фундацій та 3) обговорення інвестицій, що змінювали просторову організацію вже існуючих міських осередків.

З аналізу Галицько-Волинського літопису випливає, що на кінець 1269 р. у Володимирсько-Берестейському князівстві існували наступні міські осередки: Володимир, Турійськ, Всеволож, Мельниця, Камінь-Каширський у володимирському уділі та Берестя й Більськ - у берестейському.

¹ D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań-Wrocław 2002, s. 187. Podobne datowanie i w nowszym opracowaniu tego autora: D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków 2008, s. 383.

² Ипатьевская летопись [w:] Полное Собрание Русских Летописей (dalej – ПСРЛ), Москва 1998, t. 2, s. 847-848. Datowanie: М. Грушевський, *Хронологія подій Галицько-Волинської літописи* [w:] Записки Наукового товариства імени Шевченка (dalej – Записки НТШ), Львів 1901, t. 41, s. 41.

³ Ипатьевская летопись, s. 856-858, 862, 865, 866.

⁴ Na okres od 1 marca 1268 do września 1269 r. odniósł czas zgonu князя Васылка Романовича Dariusz Dąbrowski в його nowszym biogramie [На період від 1 березня 1268 до вересня 1269 р. відніс час смерті князя Васылка Романовича Даріуш Домбровський у його новішій біографії]: D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 315, 317-318. W jego starszej propozycji okres ten wahał się od 1268 do 1271 roku [У старшій версії цей період коливався від 1268 до 1271 року]: D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów...*, s. 77.

⁵ D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów...*, s. 189; Tenże, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 383.

⁶ В. Пашуто, *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*, Москва 1950, s. 290; І. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*. 2-е видання, із змінами і доповненнями, Львів 1999, s. 135.

wystarczalny z ośrodkami grodowo-miejskimi rozmieszczonymi co 30-40 km⁷. Natomiast комплекс brzeski był ściśle związany z osadnictwem dzielnicy drohiczyńskiej, chociaż ta ostatnia w omawianym okresie była administracyjnie powiązana z książętami rezydującymi w Chełmie⁸. Sytuacja ta posłużyć miała za bodziec do rozbudowy sieci ośrodków grodowo-miejskich dzielnicy brzekiej ze względu na zaistniałe podziały spuścizny po Danielu i Wasylku Romanowiczach.

Nie jest więc dziwnym, iż od pierwszych lat swoich rządów książę Włodzimierz Wasylkowicz wiele uwagi poświęcał północnej części swego państwa oraz stosunkom z sąsiadującymi na północy plemionami jaćwiejskimi i Litwą. Niedługo po objęciu władzy zimą na przełomie 1271/72 r. razem z Lwem i Mściławem Daniłowiczami podjął wyprawę na Jaćwież⁹. W 1274 r. trwały potyczki z księciem litewskim Trojdenem¹⁰. W 1275 r., po splądrowaniu przez Trojdena należącego do Lwa Daniłowicza Drohiczyzna, odbyła się wyprawa na Litwę książąt ruskich razem z posiłkami tatarskimi, do której dołączył Włodzimierz Wasylkowicz¹¹. W 1276 r. znowu odbyły się potyczki przygraniczne między Trojdenem a Włodzimierzem Wasylkowiczem, które zakończyły się, na ile można sądzić, zawarciem jakiegoś większego rozejmu lub sprzymierzenia: „посем же оумиристася. и начаста быти во величѣ любви”¹².

Książę Włodzimierz postanowił skorzystać z pokoju i założyć na północny wschód od Brześcia gród Kamieniec (zwany w literaturze Kamieńcem Litewskim). Według kronikarza zbudował gród, którego powstaniu towarzyszyły różne „обрzęды”. Poznajemy też imię budowniczego, który pracował także dla ojca księcia Włodzimierza: „и посла Володимиръ мужа хитра. именемъ Алексоу. иже баше при оцѣ его многы города роуба”¹³. Opowieść ta pozwala także datować założenie grodu w Kamieńcu na 1276 r.

Утворювали вони два окремі комплекси поселень, причому перший з них - володимирський - уже мав цілком самодостатній характер з міськими осередками, розташованими що 30-40 км⁷. Натомість берестейський комплекс був тісно пов'язаний з комплексом поселень дорогичинського уділу, хоча той останній і був адміністративно пов'язаний з князями, які правили у Холмі⁸. Така ситуація мала спонукати до розбудови мережі міських осередків берестейського уділу, особливо з огляду на конфігурацію державно-територіальних утворень, які виникли внаслідок поділу спадщини Данила та Василька Романовичів.

Відтак не викликає подиву та увага, яку з перших років свого правління Володимир Василькович присвятив як розбудові північної частини своєї держави, так і відносинам з ятвязьким племенами та Литвою. Невдовзі після зайняття трону взимку 1271/72 років він разом з Львом та Мстиславом Даниловичами ходив „на Литвази”⁹. У 1224 р. тривали сутички з литовським князем Тройденом¹⁰. У 1275 р. після сплюндрування Тройденом Дорогичина, що належав Львові Даниловичу, відбулася виправа на Литву руських князів разом з військовими загонами монголів, до якої долучився теж і Володимир Василькович¹¹. У 1276 р. знову відбулися сутички на кордонах володінь між Тройденом та Володимиром Васильковичем, які закінчилися, наскільки можна здогадуватись, укладенням якось ширшого перемир'я чи, навіть, союзу: „посем же оумиристася. и начаста быти во величѣ любви”¹².

Володимирський князь вирішив скористатися з ситуації і заснував на північний схід від Берестя Кам'янець, більш відомий в літературі як Кам'янець-Литовський. Згідно літопису князь збудував град, будівництво якого супроводжували різні „обряди”. Дізнаємося також ім'я княжого архітек-

⁷ Порівняй ustalony w literaturze pogląd, iż odległość, którą mogły подолаć ówczesne transporty w ciągu jednego dnia na szlaku lądowym wynosiła od 30 do 35 km, na szlaku wodnym - do 40 km [Porівн. поширений в літературі погляд, що відстань, яку міг подолати тогочасний транспорт упродовж одного дня, пересуваючись сухопутним шляхом складала від 30 до 35 км, а водним - до 40 км]: Б. Рыбаков, *Русские земли по карте Идриси 1154 года* [w:] *Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры* (dalej - КСИИМК), Москва 1952, t. 43, s. 29-30; Н. Самсопович, *Жизнь miasta średniowiecznego*, Warszawa 1970, s. 114.

⁸ В. Пашуто, *Очерки...*, s. 289; В. Влодарски, *Polska i Ruś 1194-1340*, Warszawa 1966, s. 150; І. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*, s. 135; М. Котляр, *Галицько-Волинська Русь / Україна крізь віки: У 15 т.*, Київ 1998, t. 15, s. 214.

⁹ *Ипатьевская летопись*, s. 870.

¹⁰ Там же, s. 871.

¹¹ Там же, s. 871-874.

¹² Там же, s. 875.

¹³ Там же, s. 876.

Więcej informacji zawiera powtórna wzmianka o założeniu Kamieńca z 1288 r.¹⁴, umieszczona w zapisach podsumowujących życie księcia Włodzimierza Wasylkowicza. Z tej notatki dowiadujemy się, iż książę zbudował w grodzie tym także wieżę kamienną oraz cerkiew pod wezwaniem Zwiastowania NMP, bogato ją wyposażył: „и за Берестіемъ зроби горω(д̃) на поуств(м) мѣстѣ нарицаемѣ(м) Льстнѣ, и наре(ч̃) има емоу Каменецъ, зане бы(с̃) камена земля. създа(ж) въ не(м) сто(л̃)пѣ камень высотою .зі. (17 саґні - О.В.) саженеи. по(л̃)°бень оудивленію всѣ(м) зрящи(м) на(н̃), и цр̃квѣ постави Блґовѣщеніа стґа Бѣа. и оукрасі ю иконами златыми, и съсґды скова слоужебныа сребрены, і еѵ(г̃)ліе опрако(с̃) оковано сребро(м̃), ап(с)лѣм опракось, и пара(м)а, и съборникъ, ω(т)ѣа своего тоуто(ж) положи, и кр(с̃)тъ въз(д)виза(л̃)ныи положи”¹⁵. Notatka ta nie pozwala ściśle określić czasu powstania wieży i cerkwi. Za datę *ad quem* ich zbudowania uznać należy 1276 r., a *post quem* – 1288 r.¹⁶

Fundacje cerkiewne oraz znaczna odległość od Brześcia nie pozwalają potraktować Kamieńca tylko jako przygranicznego gródka obronnego¹⁷. Inwestycje cerkiewne wskazują bowiem na nadanie temu ośrodkowi przez księcia dużo większego znaczenia. Wydarzenia z r. 1289, kiedy książę Jerzy Lwowicz próbował wprowadzić do niego, jak również do Brześcia i Bielska swoją załogę¹⁸, świadczą, iż na ten moment osada ta była jednym z trzech najważniejszych centrów dzielnicy brzeskiej. Niestety z osady w Kamieńcu zachowała się do dzisiaj tylko wieża. Natomiast trudno ustalić lokalizację i układ przestrzenny trzynastowiecznego grodziska i podgrodzia. Badania archeologiczne przeprowadzone w połowie XX w. nie wykazały śladów ich warstw kulturowych, co, jak przyjmuje się w literaturze, związane jest z ich zniszczeniem podczas prac restauracyjnych wieży i uporządkowania przestrzeni dookoła niej na początku XX w.¹⁹. Obecne rekonstrukcje układu przestrzennego trzynastowiecznego Kamieńca noszą więc charakter wyłącznie hipotetyczny.

Inną inwestycją grodowo-miejską księcia Włodzimierza Wasylkowicza w dzielnicy brzeskiej był poło-

тора, котрий працював також і для батька князя Володимира: „и посла Володимиръ моужа хитра. именемъ Алексоу. иже баше при ωѣѣ его многы городаы роуба”¹³. Це оповідання дозволяє датувати заснування Кам'янця 1276 р.

Більше інформації містить повторна нотатка про заснування Кам'янця з 1288 р.¹⁴, заміщена в записках, що підсумовують життєвий шлях князя Володимира Васильковича. З неї дізнаємось, що князь збудував також кам'яну вежу та церкву Благовіщення Св. Богородиці та щедро її оздобив: „и за Берестіемъ зроби горω(д̃) на поуств(м) мѣстѣ нарицаемѣ(м) Льстнѣ, и наре(ч̃) има емоу Каменецъ, зане бы(с̃) камена земля. създа(ж) въ не(м) сто(л̃)пѣ камень высотою .зі. (17 саґні - О.В.) саженеи. по(л̃)°бень оудивленію всѣ(м) зрящи(м) на(н̃), и цр̃квѣ постави Блґовѣщеніа стґа Бѣа. и оукрасі ю иконами златыми, и съсґды скова слоужебныа сребрены, і еѵ(г̃)ліе опрако(с̃) оковано сребро(м̃), ап(с)лѣм опракось, и пара(м)а, и съборникъ, ω(т)ѣа своего тоуто(ж) положи, и кр(с̃)тъ въз(д)виза(л̃)ныи положи”¹⁵. Ця нотатка не дозволяє точно окреслити час повстання вежі та церкви. Датою *ad quem* їх будівництва слід визнати 1276 р., а *post quem* - 1288 р.¹⁶

Церковні фундації та значна віддаленість від Берестя не дозволяють розглядати Кам'янець як прикордонний оборонний град¹⁷. Вони вказують на надання князем цьому поселенню більшого значення. Події 1289 р., коли князь Юрій Львович намагався посадити у ньому свою залогу, як і в Бересті та Більську¹⁸, вказують, що на той момент Кам'янець був одним з трьох найголовніших центрів берестейського уділу. На жаль з поселення в Кам'янці до нашого часу збереглася лише вежа, яку в літературі пов'язують з віднованою в літописі фундацією Володимира Васильковича. Складно натомість визначити місце розташування та просторовий уклад городища та підгороддя XIII ст. Археологічні дослідження, проведені у середині XX ст., не виявили слідів їхнього культурного шару, що, як вважається в літературі, пов'язано з їх знищенням під час реставрації вежі та упорядкування

¹⁴ Ипатьевская летопись, s. 925.

¹⁵ Там же.

¹⁶ Рогоўнај: Ю. Чантурия, *Градостроительство Беларуси IX–XIV вв.* [w:] Архітэктурa Беларусі: нарысы эвалюцыі ва ўсходнеславян. і еўрап. кантэксте. У 4 т., т. 1. IX–XIV стст., Мінск 2005, s. 89.

¹⁷ М. Ткачев, *Замки Белоруссии*, Минск 1987, s. 6.

¹⁸ Ипатьевская летопись, s. 928-932.

¹⁹ П. Лысенка, *Гарады Паўднёвай Беларусі* [w:] Археалогія Беларусі. У 4 т., Мінск 2000, т. 3. Средневяковы перыяд (IX–XIII стст.), s. 277.

żony na zachód od Brześcia nad rzeką Muchawiec Kobryń. Kronika halicko-wołyńska notuje go tylko raz, gdy cytując testament tego księcia, wprost nazywa tę osadę grodem: „Се ѡзъ князь Володимѣрь снѣ Василковъ. вноукъ Романовъ. пишоу грамотоу. даль есмь княгинѣ своєи. по своємъ животѣ. городъ свои Кобрынъ. и с людми и з данью. како при мнѣ даѣли тако и по мнѣ дають княгинѣ моеи”²⁰. Z notatki tej wnioskować można o rozwiniętym życiu gospodarczym osady oraz o umocnieniach samego grodu²¹. Nic więcej poza tym o Kobryniu w XIII w. nie wiemy. Jako datę *post quem* jego założenia przyjmujemy więc r. 1288. Średniowieczne grodzisko na terenie dzisiejszego Kobrynia nie zostało jeszcze zlokalizowane i nie było badane archeologicznie²².

Następną ważną inwestycją osadniczą, już jednak w dzielnicy włodzimierskiej, był ośrodek grodowo-miejski w Lubomlu. Kronika halicko-wołyńska odnotowuje go po raz pierwszy w r. 1287²³. Być może osada ta istniała i wcześniej - kronika wprost nie przypisuje jej założenia Włodzimierzowi Wasylkowiczowi - aczkolwiek żadne źródła pisane jej przed tym rokiem nie odnotowują. Badania archeologiczne wykazały na terenie dzisiejszego Lubomla pozostałości dwóch grodzisk. Jedno znajdowało się we wschodniej części miasta i składało się z dwóch części: dziedzińca, grodu i podgrodzia o ogólnej powierzchni 4 ha. Przez archeologów datowane jest ono wyłącznie na X w.²⁴. Drugie grodzisko mieściło się w samym centrum miasta na terenie późniejszego zamku. Dobrze widoczne są pozostałości dziedzińca grodu, który mieścił się na wyniosłym wzgórzu. Lokalizacja podgrodzia, jak i datowanie całego obiektu są skomplikowane z powodu zniszczenia jego warstw kulturowych podczas budowy zamku. Przyjmuje się jednak w literaturze możliwość utożsamienia go z odnotowanym właśnie w drugiej połowie XIII w. Lubomlem²⁵.

Jeżeli pogodzić się z takim przypuszczeniem, to założenie lub rozbudowę ośrodka grodowo-miejskiego w Lubomlu za księcia Włodzimierza wiązać należałoby z jego strategiczną lokalizacją jako punktu tranzytowego na szlaku lądowym łączącym Włodzimierz i Brześć²⁶. O istnieniu tego szlaku dowiadujemy

przestoru dookoła niej na początku XX st¹⁹. Відтак, сучасні реконструкції просторового укладу Кам'я-нця XIII ст. мають лише гіпотетичний характер.

Іншою містобудівною інвестицією Володимира Васильковича у берестейському уділі був розташований на захід від Берестя на р. Мухавець Кобрин. Галицько-Волинський літопис віднотував його лише раз, цитуючи заповіт князя, де прямо назвав його градом: „Се ѡзъ князь Володимѣрь снѣ Василковъ. вноукъ Романовъ. пишоу грамотоу. даль есмь княгинѣ своєи. по своємъ животѣ. городъ свои Кобрынъ. и с людми и з данью. како при мнѣ даѣли тако и по мнѣ дають княгинѣ моеи”²⁰. З цієї нотатки можна робити висновок про розвинене господарське життя поселення та наявність укріплень докола нього²¹. Нічого більше про Кобрин у XIII ст. не відомо. Датою *post quem* його заснування є 1288 р. Середньовічне городище на території сучасного Кобрини ще не злокалізовано й археологічні дослідження не проводились²².

Наступною важливою містобудівною інвестицією, але вже у володимирському уділі, став міський осередок у Любомлі. Галицько-Волинський літопис вперше його віднотує 1287 р.²³. Можливо це поселення існувало й раніше - літопис безпосередньо не приписує його заснування Володиміру Васильковичу, однак жодні писемні джерела про нього перед цим не згадують. Археологічні дослідження виявили на території сучасного Любомля залишки двох городищ. Одне розташовувалося у східній частині міста й складалося з двох частин: дитинця та підгороддя загальною площею 4 га. Однак, археологічно воно датується виключно лише X ст.²⁴. Інше городище містилося у самому центрі міста на території пізнішого замку. Добре помітними на місцевості є залишки дитинця, який розташовувався на високому пагорбі. Локалізація підгороддя, як і датування цілого об'єкту досить ускладнені через знищення його культурних шарів під час будівництва замку. Однак в літературі допускається можливість його ототожнення з віднованим власне у другій половині XIII ст. Любомлем²⁵.

²⁰ Ипатьевская летопись, s. 903.

²¹ Rogównaj: П. Лысенка, *Гарады Паўднёвай Беларусі*, s. 278.

²² Там же.

²³ Ипатьевская летопись, s. 899.

²⁴ П. Раппопорт, *Военное зодчество западнорусских земель X-XIV вв.*, Ленинград 1967, s. 72.

²⁵ П. Раппопорт, *Военное зодчество...*, s. 50; W. Czarniecki, *Osadnictwo terytorium chełmskiego od końca X do połowy XIV wieku w świetle badań archeologicznych i toponomastycznych* [w:] *Rocznik Chełmski*, Chełm 2003, t. 9, s. 31.

²⁶ Omówienie szlaku Włodzimierz - Luboml - Brześć: П. Раппопорт, *Город Рай* [w:] *Acta Baltico-Slavica*, Białystok 1969, t. 6, s. 176-177; I. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*, s. 66.

Dymitra oraz klasztoru Św. Apostołów³⁰. Przyjmuje się też w literaturze możliwość zbudowania w czasach jego rządów kaplicy-rotundy w klasztorze Św. Michała³¹. Także gmina niemiecka, funkcjonująca już w czasach Wasylka Romanowicza³² w tym okresie zyskała na znaczeniu. Ludność Włodzimierza staje się wówczas wieloetniczna. Wyliczając bowiem grupy ludności, ubolewające nad śmiercią księcia Włodzimierza, kronika odnotowała: „плакавшеса над нимъ. Все множество. Володимерчевъ. моужи и жены и дѣти. Нѣмци. и Соурождѣць и Новгородци. и Жидове плакоуса”³³.

W tym czasie prowadzone były prace przy zmianie układu przestrzennego w Brześciu. Obfity materiał dla analizy daje porównanie informacji kronikarskich i archeologicznych. Najpierw dowiadujemy się z nich, iż książę Włodzimierz Wasylkowicz „зроби Берестье”³⁴. W historiografii wzmiankę tę komentuje się zwykle jako informację o wzniesieniu nowych obwarowań drewnianych dookoła grodu, być może z powodu zrujnowania starych³⁵.

Oprócz tego wiemy, iż zostały tam zbudowane wieża obronna i cerkiew Św. Piotra: „в Берестіи же съз(д)а (князь) Влодзимierz Wasylkowicz - О.В.) стльпъ камень высотыю ѡко и Каменецькыи, постави(ж) и цркъвь стго Петра, и ев(г)ліе да опрако(с) оковано сребро(м), и слоу(ж)бные съсжды скованы среб(р)ны, и ка(д)лница сребрена, и кр(с)тъ въз(д)виза(л)ныи тоуто положи”³⁶.

Dokładne badania archeologiczne przeprowadzone w latach 60. - 80. XX w. pozwoliły zlokalizować odnotowaną w kronice wieżę w południowo-wschodniej części grodziska Brześcia i ustalić, iż była ona nie okrągła (jak kamieniecka), a czworokątna w planie, o wymiarach 5,9×6,3 m³⁷.

Należy dodać, iż prawie całość zbadanych przez archeologów obiektów należała do warstwy kulturowej z XIII w. Jej obiekty zniszczyły budowle wcześniejsze. Pierwotny gród razem z podgrodzem pochodzący z XII w. mieścił się na wyspie u ujścia Muchawca do Bugu. Powierzchnia dziedzina grodowego wynosiła około 1 ha, a podgrodzia około 2,5-3 ha³⁸.

³⁰ Ипатьевская летопись, s. 925.

³¹ М. Кучинко, *Володимир середньовічний. Історико-археологічні нариси*, Луцьк 2006, s. 32.

³² Ипатьевская летопись, s. 868.

³³ Там же, s. 920

³⁴ Ипатьевская летопись, s. 925.

³⁵ М. Ткачев, *Замки Белоруссии*, s. 46; Літопис Руський. За Іпатським списком переклав Л. Махновець, Київ 1989, s. 447 (прзур. 43); П. Лысенко, *Открытие Берестья*, Минск 2007, s. 29.

³⁶ Ипатьевская летопись, s. 927.

³⁷ М. Ткачев, *Замки Белоруссии*, s. 10.

³⁸ П. Лысенка, *Гарады Паўднёвай Беларусі*, s. 257.

Безпосередньо літопис інформує лише про оздоблення собору Успіння Богородиці, церкви Св. Дмитра та монастиря Св. Апостолів³⁰. В літературі допускається також можливість будівництва за його правління каплиці-ротонди монастиря Св. Михайла³¹. Гміна німецька, що функціонувала тут уже за часів Василька Романовича³², набуває більшого значення. Населення Володимира стає поліетнічним. Перераховуючи народності, що вболівали над смертю князя Володимира, літопис відготував: „плакавшеса над нимъ. Все множество. Володимерчевъ. моужи и жены и дѣти. Нѣмци. и Соурождѣць и Новгородци. и Жидове плакоуса”³³.

В той період здійснювались роботи, пов'язані зі зміною просторового układu іншого головного міського осередка володінь Володимира Васильковича - Берестя. Значний матеріал для аналізу дає порівняння літописної та археологічної інформації. Насамперед дізнаємося, що князь „зроби Берестье”³⁴. В історіографії цю нотатку зазвичай коментують як інформацію про спорудження нових укріплень довкола міста, можливо, з огляду на знищення старих³⁵.

Крім того відомо, що там він також збудував оборонну вежу та церкву Св. Петра: „в Берестіи же съз(д)а (князь) Володимир Василькович - О.В.) стльпъ камень высотыю ѡко и Каменецькыи, постави(ж) и цркъвь стго Петра, и ев(г)ліе да опрако(с) оковано сребро(м), и слоу(ж)бные съсжды скованы среб(р)ны, и ка(д)лница сребрена, и кр(с)тъ въз(д)виза(л)ныи тоуто положи”³⁶.

Докладні археологічні дослідження, здійснені у 60-их - 80-их р.р. ХХст. дозволили злокалізувати та виявити віднотовану у літописі вежу у південно-східній частині городища Берестя та встановити, що вона була не круглою (як кам'янецька), а чотирикутною в плані з вимірами 5,9х6,3 м³⁷.

Слід також відзначити, що практично усі археологічно дослідженні об'єкти походять з культурного шару XIII ст., який знищив раніші будівлі. Первісний град разом з підгороддям, що походив з XII ст. цілковито містився на острові між Бугом та впадаючим до нього Мухавцем. Поверхня дитинця складала близько 1 га., а підгороддя близько 2,5-3 га³⁸.

Warto przy tym dodać, że zmiany w układzie przestrzennym ośrodka grodowo-miejskiego zaczęły się w pierwszym ćwierćwieczu XIII w. Gród zajął wówczas całą przestrzeń wyspy. Zwartość zabudowy zwiększyła się dwukrotnie³⁹. Na miejscu istniejących wcześniej budowli mieszkalnych oraz gospodarczych zostały wytyczone ulice moszczone drewnem⁴⁰.

Варто при цьому додати, що зміни просторового укладу почалися ще у першому тридцятилітті XIII ст. Дитинець зайняв увесь простір острова. Щільність забудови підвищилась у 2 рази³⁹. На місці існуючих раніше житлових та господарських будівель було прокладено моцнені деревом вулиці⁴⁰.

Na podstawie badań P. Łysenki, który zrekonstruował też układ przestrzenny grodu w Brześciu, możemy stwierdzić, że jego zabudowa miała charakter regularny i zwarty⁴¹. Podgrodzie prawdopodobnie wówczas zostało przeniesione na wyspę znajdującą się między odnogami Muchawca, w głąb jego nurtu. Później znajdowało się na tym miejscu miasto na prawie magdeburskim, a obecnie cytadela twierdzy brzeskiej⁴². Warstwy kulturowe tego podgrodzia zostały zniszczone dopiero podczas budowania twierdzy brzeskiej w XIX w. Układ przestrzenny trzynastowiecznego grodu okazał się stabilny. Na jednym i tym samym miejscu w ciągu XIII-XIV w. przebiegały ulice, a przy nich stały budowle mieszkalne⁴³.

На підставі досліджень П. Лисенка, який також здійснив реконструкцію просторового укладу городища Берестя, можна ствердити, що його просторова забудова мала регулярний та щільний характер⁴¹. Підгороддя, правдоподібно, тоді ж перемістилося на острів утворений рукавами Мухавця, углуб його течії, де з кінця XIV ст. існувало місто, локоване на магдебурзькому праві, а тепер знаходиться цитадель брестської фортеці⁴². Культурні шари цього терену однак були знищені під час будівництва брестської фортеці у XIX ст. Просторовий уклад дитинця XIII ст. виявився досить стабільним. На одному і тому ж місці упродовж XIII-XIV ст. пробігали вулиці, а при них стояли житлові будинки⁴³.

³⁹ Там же, s. 259.

⁴⁰ Там же.

⁴¹ П. Лысенко, *Берестье*, Минск 1985, s. 387.

⁴² П. Лысенко, *Старожытнае Бярэсце* [w:] Памяць. Гістарыка-дакументальная хроніка Брэста. У 2 кн. Кн. 1, Минск 1997, s. 36.

⁴³ П. Лысенко, *Берестье*, s. 387. Zob. też: Н. Черных, *Результаты дендрохронологического анализа дерева построек Берестья (по материалам раскопок 1969-1971 и 1974-1977 гг.)* [w:] П. Лысенко, *Берестье*, s. 395-396.

Ośrodki grodowo-miejskie dzielnicy włodzimiersko-wołyńskiej

- ośrodki grodowo-miejskie
- grody
- wsie

Inwestycje Włodzimierza Wasylkowicza, w świetle powyższych rozważań, dotyczyły więc nie tylko wznoszenia obwarowań obronnych dookoła grodu i zbudowania wieży i cerkwi, ale także zmian istniejącego już układu przestrzeni miejskiej - ulic oraz budowli świeckich.

Działalność inwestycyjną księcia Włodzimierza Wasylkowicza w ciągu prawie dwudziestu lat jego panowania należy ocenić jako aktywną. Głównym terenem podejmowanych inicjatyw osadniczych była północna, peryferyjna dzielnica państwa - dzielnica brzeska. Powstały tutaj dwa nowe ośrodki grodowo-miejskie: Kamieniec i Kobryń. Przedsięwzięcia także były prowadzone i w Brześciu, gdzie zostały zbudowane budowle sakralne oraz umocnienia obronne. W dzielnicy włodzińskiej obok inwestycji cerkiewnych we Włodzimierzu podjęto prace przy organizacji ośrodka lubomelskiego. Nie jest wykluczone, że sama osada była zorganizowana z inicjatywy tego księcia.

Інвестиції Володимира Васильковича у світли викладеного вище полягали не лише на будівництві оборонних укріплень довкола гроду й зведенні вежі та церкви, а й зміні просторового układu міського простору - вулиць та частини будинків

Інвестиційна політика князя Володимира Васильковича за неповні двадцять років його правління представляється досить активною. Головним об'єктом уваги для нього стала північна, периферійна частина його держави - берестейський уділ. Тут з'явилися два нові міські осередки: Кам'янець та Кобрин. Роботи також здійснювалися і у Бересті, де було зведено са-кральні будівлі та оборонні укріплення. У володимирському княжінні, крім церковних інвестицій у Володимирі, проведено було роботи зі створення любомльського міського осередка. Не виключено, що і саме поселення бути засноване з ініціативи саме цього князя.

Oleksander Baran

New settlements founded by prince Vladimir Vasylkowitsch in Volhyn and Brest provinces the in light of Halitsch-Volhynian chronicle.

Summary

Prince Vladimir Vasylkowitsch gained his rule of the Vladimir- Brest Duchy after the death of his father, Vasylko Romanovitsch in 1268 or 1269 and kept it till his death in 1288. The author of this article has focused on three main matters: determining the list of settlements he inherited, listing the settlements he founded and revealing his investments which changed the urban arrangement of the already existing settlements. The author has based his work on an analysis of the 13'th century Halitsch-Volhynian chronicle. Prince Vladimir's investments were not only fortifying the existing settlements and erecting towers and churches, but also rearranging the already existing settlements. The author states that the prince had been very active in those works, especially in Brest province, the most peripheral area of his domain where two entirely new settlements were founded: Kamieniets and Kobryn. Brest's fortifications were strengthened and some sacral buildings were erected. In Vladimir a new church was built. It is possible that the settlement of Luboml was created by prince Vladimir Vasylkovitsch initiative.

Szlaki najazdów tatarskich

- * - czarny
- - kuczmański
- ★ - wołoski